

ОСОБЛИВОСТІ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ СУСПІЛЬНОГО ТРАНЗИТУ

Трансформаційне (транзитне) суспільство вимагає динамічної освітньої політики, яка б забезпечила якісну підготовку людини до життя та праці у відповідності з вимогами глобальних суспільних інновацій; автор підкреслює, що проблеми освіти завжди були і залишаються одними з кардинальних у контексті становлення трансформаційного суспільства. Оскільки Україна в цьому не є винятком, розбудова національної системи освіти провадиться в нашій державі досить інтенсивно і результативно. Серед основних засад освітніх трансформацій – масовий, всеохоплюючий характер освіти, її якість та безперервність. Забезпечити їх реалізацію можна лише за умови використання новітньої освітньої політики, спрямованої на оновлення змісту та впровадження освітніх технологій, досконалого володіння методологією самостійної навчальної діяльності. У статті розглядається вітчизняний перехідний тип освітньої політики, покликаний забезпечити реалізацію зазначених вище завдань.

Ключові слова: людина, освіта, політика, освітня політика, безперервність освіти, освітні технології.

Стратегія розвитку освіти в Україні обумовлена багатьма обставинами об'єктивної природи і стосується структури, змісту, характеру, організаційно-матеріальних та інших засад організації освітянського процесу [1]. Серед основних проблем, що вимагають загальнодержавного підходу до розвитку освіти, слід вирізняти: визначення стратегії і пріоритетів у підготовці фахівців відповідно до глобалізаційних, соціально-економічних, демографічних та інших процесів; розвиток збагачення національної освіти в контексті загальноєвропейських, світових освітніх процесів; впровадження нових, інноваційних, прогресивних форм організації навчально-виховного процесу з урахуванням новітніх інформаційних та інших технологій; напрацювання досвіду організації підготовки фахівців за різними програмами дистанційної, заочної, інших форм освіти; удосконалення методичного, організаційно-технічного забезпечення навчального процесу; зміна парадигми підготовки сучасних педагогів, викладачів відповідно до завдань та основних особливостей розвитку освіти; впровадження нових форм підвищення кваліфікації сучасних керівників, спеціалістів народного господарства тощо.

Ці та інші проблеми потребують вивчення, аналізу і розв'язання як на загальнонаціональному, так і регіонально-територіальному рівні з урахуванням конкретних особливостей регіону.

Одним із багатьох показників, за якими вимірюється і визначається рівень розвитку окремих країн, народів, спільнот, є інтелектуальний потенціал, тобто рівень освіти і науки. При цьому загальновідомо, що за підрахунками ЮНЕСКО достатнього рівня національного благополуччя, яке відповідатиме світовим стандартам, нині і в майбутньому досягнуть лише ті країни, працездатне населення яких на 40-60 % складатимуть особи з вищою освітою. Кількісні показники освіти, освіченості, однак, не є сьогодні домінуючими, коли йдеться про освіту в її проекції у майбутнє. Проте саме вони, в першу чергу, визначають загальний рівень розвитку країни.

Серед основних характеристик освіти, які передусім беруться до уваги, можна назвати такі: а) масовий, всеохоплюючий характер освіти. Тобто освіта перестає бути певною мірою елітарною сферою, предметом небагатьох (найперше еліти), але стає предметом більшості, насамперед дорослого населення, країн, зокрема тих, що постали перед необхідністю переходу від індустріальних, постіндустріальних суспільств до інформаційних; б) принципова зміна не лише загальнолюдського, загальноцивілізаційного призначення освіти, а й обов'язкова її безперервність, тобто навчання, освіта, духовне і практично-прикладне, професійне збагачення, професійна підготовка людини упродовж усього життя.

Безперервність освіти, її інтенсивність можуть бути забезпечені лише за двох умов принципового характеру. Перша: використання новітніх, доступних і технічно забезпечених високих технологій навчання, опанування знань. Друга: досконале володіння людиною методологією самостійної навчальної діяльності (праці). Це пов'язане з тим, що в багатьох високорозвинених країнах знання змінюються кожні 2-3 роки, щорічно на чверть втрачається актуальність усього, що знає людина, що вона опанувала і засвоїла.

Однією із базових ідей Болонської реформи є поступовий перехід від будування освіти навколо проблем і потреб викладання (teaching) до орієнтації освіти на потреби навчання (learning). У цій моделі дедалі важливішу роль набуває студент; але водночас поступово відходить у минуле принцип повної автономії викладача, на якій будувалися найвагоміші здобутки європейської наукової та гуманітарної освіти.

Система вищої освіти згідно Болонської реформи складається з трьох рівнів: бакалаврат, який триває 3,5-4 роки, після отримання диплому бакалавра вважається, що фахова освіта завершена і

працівник може починати працювати за обраною спеціальністю, володіючи всіма необхідними знаннями та навичками; магістратура, яка триває 1,5-2 роки, після її завершення фахівець отримує додаткові спеціальні знання, право викладати низку дисциплін, безпосередньо пов'язаних з спеціальністю, навички наукової діяльності. докторантура, яка триває 2-3 роки, і після її завершення та захисту докторської дисертації докторант отримує звання доктора філософії (PhD) та може викладати в ВНЗ чи використовувати свої наукові знання в повсякденній діяльності.

В Україні, де система освіти досі залежить від планів, що визначаються «нагорі» (в уряді, міністерстві, керівництві університету, деканаті) залежно від рівня рішення перехід до Болонської системи може призвести до болючих наслідків, а саме: до того, що попри численні декларації справжня свобода викладання та навчання так і залишиться примарою. Стратегічно для України в плані розвитку освіти нині постають два головних питання.

Перше: максимальне розширення доступу до освіти, зокрема вищої. Це питання в Україні достатньо успішно розв'язується. Відповідно до Законів України «Про освіту», «Про вищу освіту» та інших збільшується і оптимізується мережа вищих навчальних закладів з урахуванням як потреб громадян, так і окремих регіонів, країни в цілому.

Упродовж останніх років в Україні було вжито суттєвих заходів щодо вдосконалення правил прийому, значного нарощування потенціалу вищих навчальних закладів, диверсифікації джерел фінансування підготовки фахівців, що і обумовило розширення доступу до вищої освіти, сприяло значному зростанню контингенту студентів та обсягів прийому на перший курс. Нині кількість студентів з розрахунку на 10 тис. громадян в Україні має показники вищого світового рівня, якого досягли, в першу чергу, ті суспільства, які вважають не просто постіндустріальними, але вже інформаційними, що базуються на нових інформаційних технологіях. Загалом мережа вищої освіти в Україні нині включає університети, академії, інститути, коледжі, технікуми та училища усіх форм власності, де здійснюється підготовка фахівців з вищою освітою за всіма освітньо-кваліфікаційними рівнями – молодшого спеціаліста, бакалавра, спеціаліста, магістра, і формами навчання – денною, вечірньої, заочною. Доступ до освіти, особливо вищої, стає все більш відкритим, демократичним. Це забезпечується також наданням молоді права претендувати на вступ до кількох вузів одночасно. Паралельно з цим відпрацьовується питання про проведення єдиного випускного іспиту

– у формі тестування випускників загальноосвітніх шкіл, що сприяє більшому демократизму і прозорості щодо процедури вступу до вузів взагалі.

Друге, що є надзвичайно важливим для освітньої галузі України, – вдосконалення навчального процесу у відповідності як з вітчизняним, так і прогресивним зарубіжним досвідом. Нині навчання здійснюється за принципово новими узгодженими навчальними планами, що відповідають як кращим світовим зразкам, так і традиціям національної української вищої освіти та педагогіки. Удосконалюється навчально-методичне забезпечення. У процесі навчання його вектор спрямовується на забезпечення якісної самостійної роботи, участі студентів в управлінні своїм власним процесом навчання, на підвищення особистої відповідальності за якість здобутих знань. Посилено індивідуалізацію навчання у вузах шляхом запровадження спеціальних магістерських програм. Особливо це стосується провідних, базових вузів країни, які мають найкраще науково-методичне забезпечення підготовки фахівців з конкретних спеціальностей. Запроваджено дієвий контроль якості освітніх послуг, що надаються вищими навчальними закладами на ринку освітніх послуг, творено і реалізовано механізм ліцензування та акредитації вищих навчальних закладів усіх рівнів і форм власності. Розглядаючи систему вищої освіти за формами власності, є підстави зробити висновок: підготовка спеціалістів сконцентрована нині в секторі вищих навчальних закладів передусім державної форми власності. Разом з тим, не можна недооцінювати інноваційний характер, мобільність, ініціативний пошук, який забезпечують системі освіти саме недержавні вузи.

Принципово важливим є й те, що демографічні процеси автономії та самоврядування в системі освіти України реалізуються відповідно до законодавства і передбачають право вищого навчального закладу самостійно визначати форми навчання, форми та види організації навчально-виховного процесу, самостійно розробляти і запроваджувати власні програми наукової і науково-виробничої діяльності, удосконалювати та актуалізувати організаційну структуру вузівських колективів. Значна увага має приділятися вдосконаленню освіти дорослих. Тобто метою державної політики у сфері вищої освіти є утвердження принципів соціальної захищеності і конституційних прав громадян України не лише на здобуття вищої освіти, й закладення основ функціонування післядипломної освіти за умов соціально орієнтованої ринкової економіки. Розвиток інтелектуального потенціалу нації у такий спосіб, на нашу думку,

сприятиме економічному зростанню добробуту громадян, забезпеченню національної безпеки держави нині і в майбутньому.

Соціальна, суспільна трансформація вищої освіти сприяє подальшому нарощуванню потенціалу для створення умов розвитку і удосконалення системи перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців з вищою освітою, формування якісної структури кадрового забезпечення, здатної ефективно функціонувати в умовах ринкової економіки, що розбудовується в Україні. По суті, освіта для дорослих, післядипломна освіта розглядається в сучасному суспільстві як основна складова всієї системи неперервної освіти, що дає кожній особистості можливість постійно творчо оновлюватися, розвиватися, удосконалювати свій потенціал протягом усього життя. Останнім часом сформовано систему післядипломної освіти, відповідно до заключної та постійно діючої ланки в національній системі безперервної освіти і соціального захисту громадян. Поступово створюється інфраструктура перенавчання кадрів з питань банкрутства, конкурентоспроможності, охорони інтелектуальної власності, корпоративного управління, підготовки фахівців по роботі з цінними паперами, аварійних комісарів, арбітражних керуючих, а також інших актуальних напрямів професійної діяльності. В основному вже сформовано мережу навчальних закладів з професійного навчання державних службовців, керівників підприємств, військовослужбовців, які звільнені у запас, працівників митних служб тощо. Відкрито також спеціалізації з перепідготовки фахівців для роботи в нових господарських структурах і сфері малого підприємництва та бізнесу, у банківській та страховій галузях. Отже, система післядипломної освіти створює умови для здобуття освіти людиною впродовж усього життя. Щороку в Україні у закладах і підрозділах післядипломної освіти проходять перепідготовку понад 30 тис. спеціалістів з вищою освітою, підвищують кваліфікацію близько 30 тис. фахівців. Це системи освіти, що за своїм змістом і характером є принципово новим у сфері української освіти загалом.

Система навчання повинна бути не лише відкритою, прозорою, демократичною, а й побудованою на принципах змагальності. Для цього, як мінімум, потрібні справжня конкурентність у наборі професорсько-викладацького колективу (і, відповідно, оплата праці), стимулювання такої діяльності. І друге – не можна вчити всіх в одній групі до випуску (слабкі студенти користуються знаннями сильних). Не можна вчити також без індивідуалізації навчального плану, без вибору студентом багатьох спецкурсів, без значно більшої диференціації оцінювання знань. Індивідуалізація навчання – за усіх

складнощів цього процесу – єдиний і оптимальний вихід зробити навчання у вузі дійсно прогресивно-результативним як в інтересах особистості, так і людської спільноти.

За останні роки у вузах України розроблені і запроваджені нові, досконаліші навчальні плани, дозволено випускникам технікумів реалізовувати своє право на здобуття вищої освіти за освітньо-кваліфікаційними рівнями: бакалавра, спеціаліста, магістра у спеціально скорочені терміни. Крім того, студенти можуть одночасно навчатися за двома спеціальностями, для них розроблено відповідні освітньо-професійні програми, що значно розширює профіль підготовки, підвищує конкурентоспроможність випускника вузу на сучасному ринку праці.

Значною мірою децентралізовано і демократизовано процес науково-методичного забезпечення навчального процесу у вузах. Так, навчальні, робочі плани і програми навчальних дисциплін розробляються вищим навчальним закладом відповідно до освітньо-професійних програм підготовки і затверджуються його керівником. У навчальних планах визначаються графік навчального процесу, перелік, послідовність і бюджет часу, виділений на вивчення дисциплін, форми навчальних занять і терміни їх проведення, а також форми підсумкового контролю знань. Такі заходи роблять навчальний процес не лише вільним, демократичним, але й гнучким, таким, що швидко адаптується до вимог сьогодення.

Сучасний розвиток подій в Україні висвітлює саме ті аспекти проблемного розуміння освіти і влади, про які було згадано вище. В Конституції України в ст. 5 зазначено, що єдиним джерелом влади в державі є народ. Отже, народ визнається як суверенний суб'єкт, який наділений, володіє та розпоряджається владою як тим, що належить йому по праву. При цьому право народу визначається як природне і є первинним по відношенню до прав окремого індивіда. Як наслідок утверджується домінування суспільства над індивідом, бо суспільство визнається суб'єктом влади, тоді як індивід – її об'єктом. А проблема навколо того, хто і як буде здійснювати владу в державі від імені народу є лише проблемою розподілу та легітимації влади. У побудові громадянського суспільства та правової держави головним чинником є наповнення реальним змістом поняття громадянина. Слід добиватися перетворення людини з підданого певного державного устрою на реального учасника суспільного співтовариства.

У традиції європейської культури та цивілізації це пов'язане з утвердженням механізму здійснення демократичної освіти, як сукупності норм, що регулюють освітньо-соціальне життя. Це формує

вільний характер людської свободи і дії, водночас обмежуючи егоїстичну та колективістську сваволлю. Правові норми в демократичній державі складаються в результаті компромісу та консенсусу між різними зацікавленими групами. Вільним та демократичним є те суспільство, в якому всі освітні, громадсько-політичні та культурні традиції мають рівні права та рівний доступ до влади. Водночас демократичне суспільство виключає надмірний тиск з боку якої-небудь однієї традиції чи групи, не надаючи нікому особливого привілейованому місця в суспільстві та пріоритетного доступу до освіти і влади.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко В. П. Організоване суспільство. Проблема організації та суспільної самоорганізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть: Досвід соціально-філософського аналізу. – К.: ТОВ «Атлант ЮЕмСі», 2005. – 498 с.
2. Жадько О. А. Роль громадянської освіти як вимога сучасності // Теорія та методика навчання та виховання : зб. наук. пр. Вип. 22 / Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znpkhnpu_ttmniv/2008_22/09.html.
3. Паращенко Л. І. Упровадження демократичного врядування в системі загальної середньої освіти України // Актуальні проблеми державного управління. Зб. наук. праць ОРІДУ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Apdup/2011_2/2-5-18.pdf
4. Пікельна В. С. Управління школою. – Х.: Основа, 2004. – Ч. 1. – 112 с.
5. Поліщук О. С. Історичні аспекти розвитку громадянськості особистості // Педагогічний пошук: науково-методичний вісник. – 2009. – № 4. – С. 65-67.

Шелюк Л. А. Особенности образовательной политики в условиях общественного транзита.

Трансформационное (транзитное) общество требует динамической образовательной политики, которая бы обеспечила качественную подготовку человека к жизни и труда в соответствии с требованиями глобальных общественных инноваций; автор подчеркивает, что проблемы всегда были и остаются одними из кардинальных в контексте становления трансформационного общества. Поскольку Украина в этом не является исключением, развитие национальной системы образования осуществляется в нашем государстве достаточно интенсивно и результативно. Среди основных принципов образовательных трансформаций: массовый, всеобъемлющий характер образования, его

качество и непрерывность. Обеспечить их реализацию можно только при использовании новой образовательной политики, направленной на обновление содержания и внедрение образовательных технологий, совершенного владения методологией самостоятельной учебной деятельности. В статье рассматривается отечественный переходный тип образовательной политики, призванный обеспечить реализацию указанных выше задач.

Ключевые слова: человек, образование, политика, образовательная политика, непрерывность образования, образовательные технологии.

Shelyuk L. A. Features educational policy in terms of public transit.

Transformational (transit) society requires a dynamic educational policy that would ensure quality training of human life and labor in accordance with the requirements of global public innovation; The author emphasizes that the problem has always been and remains one of the fundamental transformation in the context of developing society. Since Ukraine is no exception to this, the development of a national system of education is carried out in our country quite intensively and effectively. Among the basic principles of educational transformation – a massive, comprehensive education and its quality and continuity. Ensure their implementation is possible only if you use the new educational policies to update the content and implementation of educational technology, mastery of methodology, independent learning activities. The article discusses the domestic transitional type of educational policy, to ensure the realization of the above objectives.

Keywords: people, education, policy, education policy, continuing education, educational technology.

Саkun А. В.

**СИНЕРГИЯ «СВОБОДЫ» І «НЕСВОБОДЫ»
У СУПЕРЕЧНОСТЯХ ГЛОБАЛЬНОГО СВІТУ**

У статті розглянуто проблему складності сучасного світу, пізнання якого можна здійснити завдяки «складному» мисленню. Показано взаємодію «свободи» і «несвободи» в реаліях глобалізації, яка в умовах синергетичної невизначеності утворює новий цивілізаційний стан соціальності.

Ключові слова: свобода, несвобода, глобалізація, цивілізація, проект, соціум, хаос, порядок.

Складно організованим системами, якими є сучасні економіка, політика, культура, не потрібно нав'язувати певні, точно фіксовані шляхи розвитку, розроблених на основі тих чи інших строго вивірених